

**EDMUND HUSSERL – FILOZOF, PEDAGÓG,
VEDEC A SPISOVATEĽ**
(K stavu fenomenologických výskumov vo svete i u nás)

JOZEF SIVÁK, Filozofický ústav SAV, Bratislava

I. Nedávne roky 1988 a 1989 boli rokmi okrúhlych výročí, resp. 50. výročia (t. r. je to 55. výročie) úmrtia a 130. výročia narodenia E. Husserla, filozofa, matematika a logika, zakladateľa fenomenologického hnutia.

Husserl sa narodil 8. apríla 1859 v Prostějove v židovskej, avšak nábožensky indiferentnej rodine veľkoobchodníka s textilom. Pre zaujímavosť uvedme, že tamojšia židovská obec vtedy patrila k najpočetnejším na Morave. V Prostějove, tomto „Jeruzaleme na Hanej“, mali Židia domovské právo už od 16. stor.; vymohol im ho u kráľa Rudolfa rabín Jehuda Löw bez Bezalel, tvorca povestného Golema. Prostějovskí židia sa zaslúžili najmä o rozvoj textilnej veľkovýroby v bývalej monarchii. Husserlovci, jedna z najstarších a najpočetnejších rodín, získali kľúčové postavenie v nákupe a spracovaní koží, v obchodovaní s ďalšími odevnými a textilnými artiklami a keď firmu začiatkom tohto storočia prevzal Husserlov brat Heinrich, rozšíril výrobný sortiment a zaviedol prvú strojovú výrobu na elektrický pohon. O tom, čo sa stalo s firmou i celou židovskou obcou za Protektorátu, sa vari netreba zmieňovať. Dodajme, že Husserlov rodný dom bol, žiaľ, v r. 1959, teda práve v roku jeho 100. narodenín, asanovaný a v priestoroch bývalej továrne je dnes textilné učilište.

Edmund zvolil inú cestu. Po absolvovaní nemeckého gymnázia v Olomouci študuje na viacerých európskych univerzitách, v r. 1876-1878 v Lipsku matematiku, fyziku, astronómiu a filozofiu, potom matematiku (u Kroneckera a Weierstrassa) a filozofiu v Berlíne a Prahe (v čase, keď tam od r. 1879 prednášal C. Stumpf) a hneď potom vo Viedni, kde je v r. 1882 po obhájení dizertácie o variačnom kalkule (u L. Königsbergera) promován na doktora filozofie. Počas štúdia v Lipsku sa zoznámil tiež s T. G. Masarykom, zásluhou ktorého sa definitívne rozhodne pre filozofiu a prestúpi na luteránsku vieru. Ako hotový matematik a dokonca asistent samého Weierstrassa v Berlíne sa tak Husserl vráti do Viedne, kde sa počas troch rokov (1883-1886) stane žiakom – tvrdí sa, že najvýznamnejším – F. Brentana (1838-1917), ktorého prednášky na tamojšej univerzite boli hotovou senzáciou. Tieto učňovské roky strávené na prestížnych ustanovizniach a u vynikajúcich učiteľov ukončí ďalším (jednoročným) štúdiom u brentanovca Stumpfa (1848-1936), s ktorým sa už pozná z Prahy, v Halle.

Brentanov ideál vedeckej filozofie ho poznačil natrvalo a v pedagogickej dráhe už bude pokračovať ako filozof – ako „Privatdozent“ na univerzite v Halle po ob-

hájení habilitačnej práce o pôvode pojmu čísla *Über den Begriff der Zahl* (1886), z ktorej sa zrodí *Filozofia aritmetiky* [1], a od r. 1894 ako profesor na tej istej univerzite. Menovaním za profesora na univerzite v Göttingene, najskôr za mimoriadneho v r. 1901, potom za riadneho v r. 1906, sa začína pre Husserla obdobie budovania systému fenomenológie. V *Logických skúmaniach* [2], ktoré veľkou mierou prispeli k tomuto vymenovaniu, sa už nezaobrá metodologickou problematikou jednej vedenej disciplíny (matematiky), ale dospieva k vede o vede vôbec. Posledným a najplodnejším obdobím Husserlovej univerzitnej dráhy je pôsobenie na univerzite vo Freiburgu, kde v r. 1916 preberá katedru po H. Rickertovi. Freiburskej univerzite ostane verný napriek lákavým pozvaniam do Berlína.

V r. 1928 Husserl odchádza o rok predčasne do dôchodku, aby sa mohol plne venovať svojmu dielu. Po nástupe Hitlera k moci vystúpi z Nemeckej akadémie a vzhľadom na svoj pôvod sa nevyhne prenasledovaniu: v r. 1933 bude predbežne a v r. 1936 definitívne zbavený akademických práv a jeho práce prestanú na nemeckom území vychádzať. V r. 1935 podniká viacero ciest po Európe: v máji je pozvaný do Viedne, v novembri prichádza do Prahy na pozvanie Pražského filozofického krúžku (Cercle Philosophique de Prague pour les recherches sur l'entendement humain) (pendantu známejšieho Pražského lingvistického krúžku), ktorého hlavným poslaním bolo vydávanie jeho vtedy ešte prevažne rukopisných *Zobraných spisov*.¹ Počas tohto prednáškového cyklu sa zrodí aj známa *Krisis* [3]. V r. 1936 sa stáva členom korešpondentom Britskej akadémie a v nasledujúcom roku, v roku konania IX. medzinárodného filozofického kongresu v Paríži, venovaného Descartovi, požiadava o účasť na ňom, avšak jeho žiadosť Ríšske ministerstvo zamietne a do Paríža je vyslaná homogénna oficiálna delegácia na čele s „vodcom“.

Husserl nevyužije možnosť emigrovať (do Spojených štátov), zostane v Nemecku, neúnavne pokračujúc v práci na svojom diele. Tu aj 27. apríla 1938 v Günterstale pri Freiburgu po dlhšej chorobe zomiera vo veku 79 rokov.

II. Husserlovo meno je predovšetkým spojené s oživením pojmu fenomenológie² po J. H. Lambertovi (ktorý ho do filozofie zaviedol), Ch. Wolffovi, G. W. F. Hegelovi a W. Hamiltonovi. Za jej skutočného inšpirátora však možno pokladať Brentana a za doktrinálny prototyp tohto fenomenologického hnutia jeho „deskriptívnu psychológiu“. Husserl od neho preberie menovite pojem **intencionality**, základnej charakteristiky „psychických fenoménov“, spočívajúcej v tom, že vedomie je vždy „vedomím niečoho“. Pôvod tohto pojmu však siaha až do scholastiky. Brentano ho naviac zasvätil do filozofií „veľkých Angličanov“ (J. Locke, J. S. Mill, D. Hume, G. Berkeley). Brentanov vplyv sa prejaví ešte aj v osobe A. Martyho (1847-1914), nezávislého brentanovca švajčiarskeho pôvodu, pôsobia-

¹ Jediný plod onej vydavateľskej činnosti, ktorú preruší nemecká okupácia Prahy, *Erfahrung und Urteil*, na svoj preklad do češtiny či slovenčiny ešte len čaká.

² Veda o všetkom, čo sa ukazuje vedomiu – či už prostredníctvom zmyslov, predstavivosti alebo myslenia (z gr. „phainomenon“ – fenomén, to, čo sa javí, a „logos“ – slovo, teória).

ceho v Prahe, ktorému bude vďačiť za základy svojej filozofie jazyka. A vo svojej koncepcii „čistej logiky“ priamo nadviaže na B. Bolzana (1781-1848), ktorého vy-zdvihne za zabudnutia, pokladajúc ho za jedného z najväčších logikov všetkých čias.

Na druhej strane Husserla ovplyvní objektívny **fenomenizmus** alebo **empirio-kriticizmus** (R. Avenarius a E. Mach)³, od ktorého prevezme pojem „prirodzeného sveta“, z ktorého sa neskôr stane pojem „životného sveta“. Tu má svoj pôvod i povestné heslo „k veciam samým“ („zu den Sachen selbst“).

Koncepcia fenomenológie sa v priebehu Husserlovho života vyvíja, a to natoľko, že ju nemožno jednoznačne definovať, avšak možno povedať, že jej centrálnym jadrom a skrytou pružinou jej vývoja je korelatívne skúmanie subjektívnych zážitkov a im zodpovedajúcich predmetností, ktoré postupujú od jednoduchého vnemu k rozumu na jednej strane a od individuálneho predmetu k Bytiu na strane druhej. Toto skúmanie má tiež za cieľ: 1. z metodologického hľadiska byť „pôvodnou metódou všetkých filozofických metód“; 2. z doktrínálneho hľadiska byť prísnou a univerzálnou vedou podľa vzoru „mathesis universalis“ novovekých racionalistov.

Metóda, ako aj fenomenologické učenie spočívajú na jednom základnom princípe, ktorým je intuícia, „princíp všetkých princíпов“. Predovšetkým pôjde o to, „vidieť“, potom „opísať“, a nie konštruovať vzťahy medzi vecami. Táto intuícia sa odlišuje od zmyslovej intuície, ktorou je percepcia; je to intuícia podstaty alebo **eidetická** intuícia, ktorú si možno osvojiť pomocou techniky zvanej voľná **imaginatívna variácia**, je to, jedným slovom, **ideácia**. Ide o intuíciu v zmysle okamžitého uvedomenia si podstaty. Aj keď sa dá navodiť vnemom, nie je z neho odvodená a predstavuje úplnú zmenu pohľadu. Ex post a pre pedagogický účel sa táto abstrakcia dá rozložiť na tri hlavné etapy: 1. vnímanie individuálneho predmetu (po-cit); 2. vnímanie nejakej kvality tohto predmetu (červený) a voľná imaginatívna variácia jej charakteristík na základe nepretržitého krytia; 3. uchopenie univerzálného („červeň“) aktívnou identifikáciou, výsledkom ktorej je invariantný druh, „eidos“.⁴ To, čo sa môže takto obmieňať prostredníctvom predstavivosti, sú mody vedomia (vnem, spomienka, atď.). Kto by si dnes pomyslel, že adept fenomenológie, ktorá si vyslúžila povest' zlého (subjektívneho) idealizmu, si musel z vonkajšieho sveta vybrať nejaký predmet a ten potom obmieňať vo svojej predstavivosti! V hlavách študentov sa na Husserlových a Reinachových seminároch i na seminároch iných fenomenológov kocky, stoly, domy, krígle, zápalkové škatuľky len tak točili, menili farby, veľkosť, tvar atď.. Fenomenológia nemá pritom na ideáciu žiaden monopol, keďže je to pojem, ktorý, pravda, s určitými rozdielmi, používajú aj iné vedy ako psychológia, logika, dynamika či metrológia, o rôznych kreatívnych technikách ani nehovoriac. Treba ho však odlišovať od **idealizácie**, synonyma **formalizácie**. Zatiaľ čo ideácia je abstrakciou na základe spoločného obsahu, formalizácia je

---

³ R. Avenarius (1843-1896) bol nemeckého zmysľania, aj keď sa narodil v Paríži, zatiaľ čo o E. Machovi (1838-1916), profesorovi fyziky na nemeckej univerzite v Prahe (narodil sa v Chrlciach pri Brne), sa tvrdí, že bol aj českého zmysľania.

⁴ Z gréčtiny – tvar, idea, podstata, druh.

abstrakciou, ktorá, ako vie každý logik, vyprázdňuje od každého obsahu. No aj asubjektívne logické ideality a ontologické kategórie (napr. Bytie) sú prístupné intuícii, zvanej „kategoriálna“, ktorá nemá žiadny vplyv na ich objektívnu platnosť. Predmetom idealizácie sú aj také (exaktné) podstaty ako napr. geometrické obrazce – na rozdiel od neexaktných alebo morfológických podstát (zubatosť, kvetnatosť atď.), ktoré možno zachytiť iba **opisom**.⁵ Univerzália podľa Husserla tak nie sú nejaké zovšeobecnené predstavy, ale predmety nového druhu, významové ideálne obsahy náležiacie „ideálnemu okoliu“.

Táto koncepcia ideácie a všeobecných predmetností vyvolala mnoho nedorozumení a stála Husserla obvinenie z platonizmu. Proti takýmto obvineniam sa Husserl bránil tým, že nemal v úmysle žiadne metafyzické alebo psychologické hypostazovanie obecného.

Nie sme tu však svedkami krajného subjektivismu na jednej strane a krajného idealizmu na strane druhej? Ak Husserl tvrdí, že v imaginácii je fenomenológia vo svojom živle, neotvára tým dvere vymýšľaniu čohokoľvek, tvorbe rôznych neskutočných monštier? Husserl takéto námietky predvídal. Predstava napr. „na píšťalu hrajúceho kentaura“ svedčí na rozdiel od jednoduchého vnemu iba o spontánnom a slobodnom charaktere ideácie, a tým aj nášho vedomia. Predstava kentaura nie je žiadny psychický zážitok; kentaurus vďačí za svoju „existenciu“ len vedomiu ako vedomiu niečoho. Nepredstavujem si kentaura ako takého, ktorý nie je „ničím“, ale „predstavu kentaura“.⁶ Podobne ani podstaty, ideality, nejestvujú na spôsob vecí, a pritom nejde o fikcie. Aj keď je teda sloboda ideácie kvalitatívne odlišná od slobody percepcie, predsa len nie je synonymom úplnej ľubovôle a možnosti zavrhnúť akúkoľvek verifikáciu.

Uvedme ešte iný príklad, výrok „Súčet vnútorných uhlov trojuholníka je červený.“ Už v *Logických skúmaniach* sa možno dočítať o apriórnych zákonoch zakazujúcich ľubovoľné kombinácie výrazov a významov, kombinácie, ktoré podľa Husserlovej terminológie vedú k „ne-zmyslom“. Pri verifikácii uvedenej výpovede vyplýva nezlučiteľnosť výrazov „súčet uhlov trojuholníka“ a „byť červený“ z faktu, že tu ide o dve rozdielne sféry, z ktorých každá má svoje metodické postupy. Ak budeme pojem trojuholníka tematizovať v rámci nejakého axiomatického systému cestou formalizácie, nikdy nemôžeme dospieť k „červení“, a ak tematizujeme tento „obsahový“ eidós prostredníctvom ideácie (voľného nepretržitého obmieňania toho istého obsahu), nikdy nedostaneme nejakú formu, a už vôbec nie trojuholník.

Už ako matematik sa Husserl presvedčil, že nielen matematika, ale aj predstavivosť prekračuje empirické, bezprostredne dané, a teda sa už nemohol vrátiť k danostiam bežnej mienky. Napokon ani filozofia, ktorá chce byť metodológiou vied či generalizovať ich výsledky, nemôže byť menej abstraktnou než najabstraktnejšia z nich.

---

⁵ Od čias Hilberta však aj túto idealizáciu možno previesť na axiomatizáciu, a teda formalizovať.

⁶ Výraz „na píšťalu hrajúci kentaurus“ by inak patril medzi výrazy, ktorým sa od čias scholastiky hovorí **flatus vocis**.

Možnosť ideácie dovoľujúcej pretrhnúť reťazce, ktoré nás pripútavajú v prirodzenom postoji k percepčnému svetu, povedie Husserla k sformulovaniu pravidla nazvaného **eidetická redukcia**, podľa ktorého sa fenomenológ má zaoberať iba podstatou vecí a poznania. Táto redukcia, predobraz známejšej **fenomenologickej redukcie**, má tiež svoj vzdialený pôvod, a to u starých Grékov, t. j. v ich postoji zvanom epoché⁷, neskôr v kartezianizme a jeho metodickom pochybovaní. Husserl, ktorý chcel byť radikálnejší než Descartes, ju vo svojom systéme naplno rozvinie.

Husserlova epoché sa z metodologického hľadiska rozkladá na viacero epoché či redukcí v závislosti od úrovne a oblasti aplikácie. **Filozofická epoché** má za cieľ neutralizovať všetky ostatné filozofie, ako aj všetky vedy, a nastoliť tak „univerzálnu filozofiu“, prekračujúcu všetky filozofické opozície, akými sú napríklad racionalizmus (idealizmus) – empirizmus (realizmus), relativizmus (absolutizmus, subjektivismus) – objektivismus atď. Tieto protiklady sa nemajú riešiť pomocou argumentatívneho usudzovania, ktoré je jednotlivým pozíciám cudzie, ale priamo a na zodpovedajúcich intuitívnych úrovniach. O tom, či sa Husserlovi skutočne podarilo všetky tieto opozície prekonať, možno diskutovať.

Fenomenologická epoché je „uzátvorením“ prirodzeného postoja a sveta, svojho stálego korelátu. Tým, že suspenduje všetku vieru vo vnímané a každý súd týkajúci sa jestvovania či nejestvovania sveta vecí, ustanovuje filozofujúce „ja“ do čisto intencionálneho vzťahu a pripravuje tak cestu fenomenologickej redukcie. Husserl však často oba tieto postupy zamieňa. Presnejšie, ego, ktoré uskutočňuje epoché, sa stáva „transcendentálnym egom“ či nezúčastneným divákom v strede svojich **cogitationes** (cogitatio).⁸ Fenomenologická redukcia v užšom zmysle alebo **transcendentálna** redukcia je redukciou na transcendentálnu subjektivitu, t. j. **cogito** ako také na jednej strane a na svet ako čistý fenomén na strane druhej.⁹ Redukcia musí postupovať univerzálnne, aj keď v závislosti od tém a oblastí, a preniknúť tak do všetkých zákutí systému. Javí sa tak ako výkon poznania, ktorý iba hľadá svoj cieľ – univerzálnosť bez uvažovania o tomto výkone. Týmto spôsobom majú byť zo sféry fenomenologického usudzovania vylúčené nielen také univerzálne disciplíny ako logika, matematika, etika, spoločenské a prírodné vedy, ale aj Boh,

---

⁷ Z gréčtiny – zdržanie sa úsudku, zaujatie neutrálneho postoja. Termín „epoché“ do dejín filozofie zaviedol Pyrhon (365-275 pred n.l.), zakladateľ **skepticizmu**, ktorý je v skutočnosti krajnou podobou jednej z charakteristík celej gréckej filozofie: emancipácie tak voči vonkajšej prírode, ako i voči technike.

⁸ Latinsky – modus, akt vedomia; u Descarta idea, u Spinozu jeden z atribútov Boha, prístupných človeku.

⁹ Je svet v tomto zmysle obsahujúci, alebo obsiahnutý? Podľa Husserla **cogito** obsahuje druhý korelát (**cogitatum, intentum**) ako intencionálny predmet a vo fenomenologickej terminológii sa hovorí tiež o „intencionálnej inklúzii“. Pripomeňme, že intencionalita je scholastický termín, prevzatý Brentanom, ktorého určitú ozvenu nachádzame aj v tomto Pascalovom výroku: „Par l'espace le monde me comprend et m'engloutit comme un point; par la pensée je le comprends“ (Priestorovo ma svet obsahuje a pohlcuje ako bod; ja ho obsahujem, t. j. chápem myšlienkovu – J. S.). Francúzština má pre „obsahovať“ a „chápať“ jedno slovo: „comprendre“, ktoré je tu použité na dvoch rôznych rovinách. Nejde teda o nejakú reálnu inklúziu, ale proti cogitu vcelku možno postaviť iba svet vcelku, svet podstatný a naďalej obsahujúci, ktorý uniká redukcii.

transcendentálne ego a i. Spomedzi týchto disciplín a týchto základných pojmov sa platnými fenomenologickými témami stanú iba tie, ktoré vo fenomenologicko-filozofickom diskurze tomuto vylúčeniu odolajú.¹⁰

Husserlova fenomenológia ako systém obsahuje tri veľké etapy. Prvou je kritika psychologizmu a aplikovanie redukcie na rôzne empirické (pred-teoretické) a teoretické **tézy** (tému prirodzeného postoja, fyzikálnu, psychologickú tézu atď.). Končí tým, že „podľa transcendentálnej skúsenosti“ nastoľuje oblasť „univerzálnej vedy“, ktorá je subjektívnou a objektívnou zároveň, a tým otvára problematiku **konštitúcie** čiže ustavovania.

Druhá etapa bude teda konštitutívna a táto konštitúcia sa najskôr bude týkať iba „transcendentálneho ega“ ako konštituujúceho a konštituovaného zároveň. Jedným slovom, pôjde o to, transponovať do subjektivity „zabudnutie“ spôsobené výkonom epoché a túto transpozíciu alebo „subjektiváciu“ vyložiť reflexívne a regresívne. Ustavovanie je možné principiálne vďaka intencionalite, ale navyiac je jej priamym výrazom. Intencionálny vzťah, ktorý redukciu „prežije“, predpisuje tomuto skúmaniu subjektívnej skúsenosti dvojité smer: smer „intencionálneho predmetu“ alebo **noematický** smer. Napríklad modu vedomia „vnm“ tak zodpovedá existenciálny modus (predmet) „vnímané“. Aj keď tento postup pripomína analýzu („intencionálna analýza“), ide o syntézu a o „hermeneutiku“ s úlohou objasniť „objektívny zmysel“ signifikovaného vedomia. Vo všeobecnosti si ustavovanie nejakej entity (vnm, vec, súd, pravda atď.) vyžaduje celý rad noeticko-noematických štruktúr. Konštituovaná entita slúži pritom ako „vodiaca niť“, a to počnúc aktuálne daným a končiac pomocou techniky obmien získanými potenciálnymi podstatami. Táto fáza ustavovania, spočívajúca vo vyhľadávaní vodiacich nití a tým ontologickej štruktúry sveta, sa nazýva **statickou**.

Táto statická konštitúcia je potom základom konštitúcie zvanej **genetická**, týkajúcej sa „života“ transcendentálneho ega ako systému habitov¹¹, zjednoteného vnútorným vedomím času, „univerzálnej syntetickej formy“. Systematické skúmanie rôznych typov a vrstiev intencionality je predmetom „čistej fenomenológie“. Táto je povolaná hrať dvojakú úlohu: slúžiť ako propedeutika „fenomenologickej filozofie“ na jednej strane a ako kritická inštancia experimentálnej psychológie na strane druhej. Avšak aplikácia intencionálnej analýzy na vnútorné vedomie času a objav „časového horizontu“ umožnía Husserlovi ísť ešte ďalej vo vybudovaní ontológie, čím sa potvrdí aj redukciou operované otvorenie. Ustavovanie „jástva“ zahŕňajúce objasnenie zmyslu každej egom predstaviteľnej a mysliteľnej existencie tak vedie ku koncepcii fenomenologického alebo „transcendentálneho idealizmu“.

---

¹⁰ Inak, Husserl sám vopred upozorňuje na fakt, že s exklúziou univerzálnych alebo eidetických vied to bude „ťažké“. Z logického hľadiska je totiž pravda, že len čo sa redukcia vzťahne na seba samu, zmení sa na otvorenie v súlade s princípom identity a ostáva tak čiste jej propedeutická hodnota. Preto aj taký Heidegger, jeden z hlavných nasledovníkov Husserla, sa jej už nebude pridŕžavať a svoju filozofickú reflexiu umiestni naraz na rovnu Bytia. Niektorí ďalší nasledovníci ju jednoducho odmietnu, zatiaľ čo iní (ktorých je väčšina) ju zachovávajú ako postoj či druh filozofickej askézy.

¹¹ Z latinského „habitus“ – presvedčenie, vôľové rozhodnutie atď.

V tomto štádiu by však fenomenológia bola iba „egológiou“, neustále ohrozovanou námietskou solipsizmu, čo Husserla privedie k problematike intersubjektivity. V tomto prechode od „transcendentálnej subjektivity“ k „transcendentálnej intersubjektivite“ bude vidieť dokonca možnosť prehlbiť poznatky získané v predchádzajúcich etapách. Všeobecne povedané, v tejto poslednej etape už nepôjde o objasnenie noeticko-noematických štruktúr predmetu, ale o jeho pôvod. Táto čisto noematická analýza bude mať vzostupný ráz. Napr. v prípade pojmu priestor sa už spytovanie nemá týkať predstavy priestoru, ale priestoru ako takého, a tak ďalej – až po ustavenie „životného sveta“ (Lebenswelt), spoločného všetkým, ktorý je korelátom celého ľudstva.

Konkrétnejšie, tento „životný svet“ rezultuje zo spojenia vedomia sveta vcelku, z bytia sveta, o ktorom už bola reč vyššie, a z bytia vo svete, ktorým je človek, inkarnovaná bytosť. Subjektivita, jásťstvo, môže síce transcendentálnu rovinu dosiahnuť, avšak nemôžu sa na nej udržať, lebo aj ony sú koniec koncov inkarnované. Život vo svete je podstatne telesný, pričom nejde o telesnosť v nejakom objektívnom, fyzikálnom či fyzickom zmysle, ale o telesnosť ako fenomén. Tento svoj neobjektívny či pred-objektívny ráz telesnosť vtlačá celému svetu. Tento svet, v ktorom sa pohybuje aj vedec ako človek, nemožno odvodiť zo žiadnej teoretickej činnosti, a teda musí byť predpokladaný. Je to svet, v ktorom sa koná, teoretizuje, pracuje, zápasí a ktorý sa tak ukazuje byť základom všetkých vied – prírodných i spoločenských. Nie je to teda ani naivný svet a ani svet videný očami vedy. Je to svet, ktorý nepotrebuje žiadnu logiku, keďže má svoju (Welt-Logik). Aj skúsenosť v ňom má svoju logiku, ktorú percepcia, t. j. skúsenosť o individuálnych predmetoch, nemá. Takáto skúsenosť je viac než jednoduchý vnem, Je to skúsenosť, ktorá prekračuje seba samu v neustálom odkazovaní daného na dané a na nedané, skúsenosť v perspektíve. Ani objektivita životného sveta nie je daná, ale je výsledkom postupnej objektivizácie, postupného zmocňovania sa, objasňovania sveta človekom, jedným slovom, spočíva v intersubjektivite a umožňuje komunikáciu. A fenomenologicko-transcendentálny idealizmus tak vyvrcholí v „monadológii“.¹² Sem patria tiež problémy teológie, teleológie a dejín.

Teraz sme už ďaleko od počiatočného Husserlovho zámeru kombinácie psychologickkej a logickej metódy, keďže jeho systém sa napokon blíži k sektorom a disciplinám európskej filozofickej tradície, pravda, až na spôsob usporiadania týchto sektorov a stav rozpracovania týchto disciplín. Konečným cieľom fenomenológie totiž nie je nič iné než prispieť k tomu, aby sa v človeku skrytý rozum prejavil podľa vzoru antiky ([3], § 6). To neznamená, že Husserl jednoducho opakuje tradíciu. Jeho pojem rozumu nie je niečo hotové, nie je ani čistým myslením, ani čistou technikou, ale „neustálym pohybom samoobjasňovania“ prechádzajúcim z jednej generácie filozofov na druhú. Rozum, tak ako subjektivita, ktorej vrchol predstavuje, neprípúšťa žiadne rozlišovanie medzi „praktickým“, „teoretickým“ a „estetickým“ ([3], § 73). Vláda rozumu v Husserlovom ponímaní nie je žiadnou vopred naprogramova-

---

¹² Z gréckeho „monas“ – jednotka, prvok a „logos“; učenie vytvorené Leibnizom. Aj Husserl sa ním bude inšpirovať, avšak jeho monády na rozdiel od tých Leibnizových budú mať „okná“.

nou ideokraciou, ale **teleológiu**,¹³ ktorá preniká každú ľudskú bytosť, jej konanie a vedie tak jednotlivca, ako i celé ľudstvo k samouvedomeniu, k samozodpovednosti a tak napokon k samostatnosti. Samostatná bytosť je bytosť, ktorá si uvedomuje svoju slobodu.

Taký je tiež Husserlov ideál filozofie ako prísnej, univerzálnej vedy, prekračujúcej každý osobný svetonázor: ľudská funkcia, ktorou sa človek humanizuje, vďaka ktorej chápe seba samého a svet. V jednom z listov adresovanom Ingardenovi v prelomovom roku 1933 Husserl napísal: „Filozof je etickou osobnosťou, alebo nie je ničím“.¹⁴ Filozofia chápaná ako „telos“, predmetom ktorej je bytie ako normatívna idea, je podľa *Karteziánskych meditácií* [4] nekonečná úloha, ktorá si vyžiada veľmi veľký počet filozofov, „funkcionárov ľudstva“. Husserl sám sa pokladal za „začínajúceho“ filozofa, ktorý by sa možno stal filozofom, keby mu bolo dopriate sa dožiť Matuzalemovho veku, a vyjadril želanie, že jeho pokračovatelia budú stavať na priekopníckom diele fenomenológie a vyliečia ju z detskej choroby, opravia prípadné nedostatky, ktorých sa on dopustil. Sám bude svoju koncepciu fenomenológie kvalifikovať raz ako „transcendentálny idealizmus“, inokedy ako „filozofiu perennis“¹⁵ alebo aj ako „prvú filozofiu“. Aj keď sa teda fenomenológia nedefinuje jednoznačne ako nejaký „-izmus“, nemožno ju predsa len na nejaký takýto „-izmus“ zredukovať?

III. Ak sa Husserl sám pokladal za „idealistu“, historik filozofie sa tým nesmie nechať ovplyvniť. Lebo nie je idealistom ten, kto ním chce byť. Napriek tomu si v očiach niektorých vyslúžil povest' idealistu, ba dokonca aj subjektívneho idealistu.¹⁶ Transcendentálna fenomenológia musela byť podľa Husserla „univerzálnym idealizmom“ preto, lebo ašpirovala na univerzálnu vedu o nemateriálnom, neviditeľnom celku sveta. Nesmie sa tiež zabúdať, že fenomenológia sa zrodila koncom 19. stor., teda v dobe, ktorá bola rozhodne antišpekulatívna, a že Husserl bol žiakom Brentana, ktorý nebol žiadnym metafyzikom a pre ktorého „jediným učiteľom bola skúsenosť“.¹⁷ Oba boli presvedčení, že subjektivita, akt myslenia vďaka svo-

---

¹³ Z gréckeho „telos“ – účel.

¹⁴ Husserlove listy Ingardenovi sa zachovali – na rozdiel od Ingardenových listov Husserlovi, ktoré sa stratili počas vojny.

¹⁵ Latinský výraz, ktorýrazil A. Steuco (v diele *De perenni philosophia libri X*, 1540) na označenie venej filozofie všetkých národov a všetkých čias. Môže sa chápať aj ako filozofia s veľkým F, ku ktorej sa jestvujúce filozofie iba približujú.

¹⁶ Husserl si bol vedomý tejto námietky a vyjadruje sa k nej v § 55 svojich *Ideí (Ideen)*. Konkrétne tu zdôrazňuje, že jeho úmyslom nebolo premeniť svet na subjektívne zdanie, ako tomu je u Berkleyho, a ani hlásať prvotnosť vedomia voči prírode. Jeho snahou bolo predovšetkým ukázať, že prírodný, reálny svet nemožno absolutizovať a postulovať jednoducho jeho prvotnosť, keďže nad ním je ešte totalita všetkých reálnych svetov, t. j. Bytie (sveta). Prvotnosť reálneho sveta nie je dokázateľná, práve tak ako jeho druhotnosť. Prvotnosť a nepochybný ráz (nereálneho) vedomia sú naproti tomu dokázateľné. Vedomie má navyše jednu nezastupiteľnú úlohu, ktorou je dávať realitám zmysel, ale nie bytie či reálnosť, ktoré majú realitu nezávisle od vedomia.

¹⁷ Dominikánsky mních, teológ a pritom žiadny idealista či metafyzik? Treba si uvedomiť, že v r. 1873 Brentano protestuje proti dogme o pápežskej neomylnosti, čím sa dostane do konfliktu s cirkevným právom, a tak z Univerzity vo Würzburgu o rok neskôr odíde na viedenskú univerzitu. S cirkvou sa definitívne rozíde, keď sa v r. 1880 ožení, a v tom istom roku sa dobrovoľne vzdá katedry na tejto

jej „obojživelnosti“, t. j. vďaka tomu, že sa vzťahuje na predmetnosti na jednej strane a na seba samu na strane druhej, je schopná prekonať opozíciu objektivismus/subjektivismus. Stratil Husserl rovnováhu a upadol do subjektivismu? Zasahuje subjektivita do teológie?

Proti týmto otázkam možno sformulovať ďalšie. Môže si filozof, ktorý si stanoví za cieľ zdôraznenie ľudskej autonómie, kritiku rozumu a filozofie dejín (a to všetko v zmysle bezmedznej kritickej inštancie), vopred určiť nejaké medze? Prečo by sa mala epoché zastaviť na úpäti Bytia, hoci princíp identity to vyžaduje? Táto otázka súvisí s otázkou vzťahu medzi filozofom-tvorcom, akým bol Husserl, a filozofom-kritikom. Filozof-kritik, ktorý reaguje na nejakú novú filozofickú iniciatívu, má možnosť uvažovať, posudzovať veci triezvejšie, kriticky. Nesmie však zavrhnúť – ak nechce byť sám zvrhnutý a obvinený z parazitizmu –, ale kodifikovať, spevňovať základy toho, čo filozof-tvorca vybudoval. Keby bol Husserl zatriediteľný do idealizmu či iného „-izmu“, určite by mal v tomto smere stúpcov. Skutočnosť je však taká, že jestvujú tak maximalistické, ako aj minimalistické interpretácie jeho koncepcie, zatiaľ čo on sa snažil držať zlatej strednej cesty.

Ako príklad takej maximalistickej interpretácie možno uviesť interpretáciu, ale aj vlastnú filozofickú pozíciu E. Finka, ktorý sa domnieval, že od intencionálnej analýzy treba prejsť ku špekulatívnemu mysleniu a od fenomenológie k ontológii a teológii. Príkladom minimalistickej interpretácie je Merleau-Ponty, ktorý chcel prekonať fenomenológiu zdola a uznával iba fenomenológiu percepcie.

Spomedzi ďalších bezprostredných nasledovníkov treba zvlášť uviesť reakciu M. Heideggera, ktorý zovšeobecnil a objasnil Husserlove výsledky na ontologickej rovine na jednej strane a ešte viac sa priblížil k tradícii na strane druhej. Fenomenológiu bude definovať ako vedu o každom odkaze a každom vykazovaní súcna ako bytia osebe [5]. Fenoménom podľa neho bude ontické súcno alebo „tu-bytie“ (Dasein) a fenomenológia, ktorá má mať za úlohu dešifrovať jeho ontologickú informáciu, by sa stala hermeneutikou na jednej strane a „fundamentálnou ontológiou“, propedeutikou ontológie vôbec, na strane druhej.

Pri tejto príležitosti sa ešte zastavme pri vzťahu Husserl – Heidegger, z ktorého sa ešte stále robí veľký prípad, hoci zďaleka tu nejde o také otvorené nepriateľstvo ako napr. medzi Descartom a Pascalom, o ktorom sa nehovorí skoro vôbec. Ako dôkazy nečestného postoja Heideggera voči svojmu učiteľovi a predchodcovi na katedre vo Freiburgu sa napr. uvádzajú: list Husserlovi, ktorým sa mu zakazuje vstup do Univerzitnej knižnice vo Freiburgu (Heidegger bol vtedy rektorom a Husserl bol už päť rokov na dôchodku); fakt, že venovanie Husserlovi v *Bytí a čase* bolo počas vlády národného socializmu vynechané; neúčast' na Husserlovom pohrebe. Predovšetkým si treba uvedomiť, že štyridsaťštyriročný Heidegger (Husserl mal vtedy 74 rokov) mohol ľahšie podľahnúť nacistickej viere, ktorá zvedla toľko mladých Nemcov tej doby; on sám svoje vtedajšie angažovanie sa pripísal mladosti.

---

univerzite a zostane tu učiť ako obyčajný „Privatdozent“. Teologickou problematikou sa bude zaoberať i naďalej, avšak najviac mu bude ležať na srdci osud vtedy ohrozenej filozofie, ktorú bude chápať ako filozofiu založenú na faktoch.

Aj keď je tiež pravda, že po r. 1933 sa oficiálne kontakty medzi ním a Husserlom prerušili, neoficiálne, a to najmä pričinením pani Heideggerovej, pokračovali. Ak teda Heidegger počas svojho členstva v strane niekomu ublížil, tak rozhodne nie Husserlovi. Tak či onak, seriózne štúdium Heideggera je nemysliteľné bez poznania Husserlovej fenomenológie.

Akúsi syntézu Heideggera a Merleau-Pontyho predstavuje fenomenologická koncepcia R. Ingardena, ktorý sa tiež prikláňa k maximalistickej interpretácii Husserla, pričom sa sám vystríha vytvorenia nejakej metafyziky.¹⁸ Podľa svojej dômyselnej klasifikačnej schémy so 64 oddeleniami Husserlovu filozofiu „zaškatuľkuje“ ako „idealisticko-dependenčný kreacionizmus“, v ktorom reálny svet je existenciálne heteronómny, odvodený, závislý od čistého vedomia a sebestačný.¹⁹

Možno uviesť ďalšie skutočnosti, ktoré svedčia proti údajne jednostrannému a uzavretému charakteru fenomenológie. Husserl bol všestranným filozofom, ktorý pestoval, aj keď v rôznej miere, všetky filozofické disciplíny od ontológie cez psychológiu po etiku. Husserlov systém sa javí ako otvorený, pluralistický súbor oblastí, štruktúr, hľadísk, hotových rozborov i fragmentov, sondáží, ktoré nestoja proti sebe, ale sa dopĺňajú. Touto otvorenosťou na rôzne strany, ktorou sa Husserl podobá Aristotelovi, si tiež možno vysvetliť neutíchajúci ohlas fenomenológie.

Ďalší fenomenológovia budú pokračovať v aplikácii fenomenologickej metódy na rôzne filozofické, ale aj vedecké disciplíny: A. Pfänder (1870-1941) na psychológiu a na logiku, O. Becker (1893-1964) na filozofiu matematiky, H. Conrad-Martiusová (1888-1966) na filozofiu prírody, M. Geiger (1880-1937) a R. Ingarden (1893-1970) na estetiku, E. Steinová (1891-1942) na náboženskú, politickú a sociálnu filozofiu, R. Bultmann (1884-1976) na teológiu, H. G. Gadamer (nar. 1900) na filozofickú hermeneutiku, H. Binswanger (1881-1966) na psychiatriu, A. Schütz na sociológiu. Medzi fenomenológov možno zaradiť aj Husserlovho mladšieho syna, ktorý vo fenomenologickom duchu rozpracoval niektoré problémy filozofie práva [6].²⁰

Aj keď sa fenomenologická škola zrodila v Nemecku, nie je v kontinentálnej filozofii izolovaným javom a zvlášť treba spomenúť jej privilegovaný vzťah s Francúzskom. Nielen preto, že Bergson a Husserl boli mysliteľskými vzormi, ktoré ovládli západoeurópsku filozofiu prvej polovice 20. stor., pričom sa ani nepoznali. Keď sa Husserl po prvý raz v r. 1916 oboznámil s Bergsonovou koncepciou času, a to vďaka Ingardenovi a jeho dizertácii o Bergsonovi, vyjadril sa: „Je to celkom, ako keby som bol Bergson.“ Francúzsky a frankofónny fenomenologický prúd však nie je jednoduchým predĺžením nemeckej fenomenológie: je výsledkom vzájomných

---

¹⁸ Napriek tomu Ingarden, vymenovaný za riadneho profesora na krakovskej univerzite v r. 1945, bude musieť z univerzity odísť na základe obvinenia z „idealizmu“ a vráti sa až v r. 1956.

¹⁹ Spomedzi ďalších, ktorí prispeli k rozvoju fenomenológie vcelku, je treba uviesť A. Reinacha (1883-1916), M. Schelera (1884-1928), N. Hartmanna (1882-1950). Okrem Finka sú to L. Landgrave (nar. 1902 vo Viedni, zomrel v r. 1991) a W. Biemel, ktorých možno pokladať za najvernejších a zároveň najkritickejších interpretátorov Husserla.

²⁰ Hlavným dielom Husserla ml. je *Recht und Zeit. Fünf rechtsphilosophische Essays* [7]. Ako doklad o vývoji jeho myslenia ešte uveďme zborník *Recht und Welt. Rechtsphilosophische Abhandlungen* [8].

vplyvov medzi súčasnou francúzskou a nemeckou filozofiou. Vplyv bergsonizmu, najmä na vývoj nemeckej posthusserlovskej fenomenológie, je nesporný a francúzsky existencializmus je veľkým Husserlovým dlžníkom. Uvedenie Husserlovej fenomenológie vo Francúzsku je predovšetkým spojené s menami ako V. Delbos (1862-1916), J. Héring (1890-1966), A. Koyré (1892-1964), G. Gurvitch (1894-1965), G. Berger (1896-1960), J. Wahl (1888-1974), E. Lévinas (nar. 1905 v Rige) a M. Merleau-Ponty (1906-1961). Orientácie tých, ktorí sa inšpirujú alebo sa inšpirovali v danom období fenomenologickou metódou, pripomínajú orientácie nemeckých fenomenológov: ontológia a psychológia (J. P. Sartre, M. Merleau-Ponty, P. Ricoeur, M. Henry, St. Breton), etika (R. Polin, P. Ricoeur), estetika (M. Dufrenne), filozofia náboženstva (J. Héring, M. Nédoncelle, L. Malevez, H. Duméry, M. François), logika, matematika a metodológia (S. Bachelardová, J. T. Desanti, J. Piaget, J. English), psychiatria (H. Ey, G. Lanteri-Laura), hermeneutika (P. Ricoeur, J. Derrida).

Odvtedy sa na celom svete vystriedalo viacero generácií filozofov, ktorí sa viac alebo menej odvolávajú na Husserlovu fenomenológiu. Pritom jej koniec už neraz predpovedali sami niektorí Husserlovi žiaci. V skutočnosti sa s fenomenológiou dnes možno stretnúť hocikde aj mimo hlavných miest, v Kolíne n. R., v Lovani, v Rennes, v Bostone, v Arreze, v Morioko atď., jedným slovom, niet prakticky dôležitejšej univerzity na svete, kde by nebol nejaký odborník na fenomenológiu alebo kde by Husserl neprednášal, aj keď ho medzitým čiastočne vytlačili Wittgenstein, Heidegger a i. To, čo týchto fenomenológov charakterizuje predovšetkým, je prijímanie fenomenologickej metódy na úkor systému a rôzne, niekedy až vzájomne si protirečiacie hľadiská. Medzi fenomenológmi nájdeme stúpcov rôznych smerov i príslušníkov rôznych náboženstiev, novopozitivistov, neorealisticov, novokantovcov, existencialistov, novotomistov, matematických logikov, marxistov, kresťanov, židov, zenbudhistov. Túto rôznosť možno znova vysvetliť rôznosťou tém a univerzálnosťou Husserlovho ducha. Ide o eklecticismus, alebo sa Husserlovi skutočne podarilo preklenúť klasické filozofické protirečenia a priblížiť sa k onej filozofii perennis tak, ako sa to podarilo pred ním napríklad Spinozovi?²¹ K Spinozovi sa však Husserl neprirovnáva, prirovnáva sa skôr k Aristotelovi, čo zároveň svedčí o tom, že nebol jednoducho eklectikom. Tak či onak, termín „fenomenológia“, na ktorom Husserl sám nijako nebazíroval a ktorý by sme pokojne mohli nahradiť termínom „filozofia“, slúži od čias svojho vytvorenia Lambertom mnohým filozofom raz ako výveska, inokedy ako útočisko.

Pokračovanie v budúcom čísle.

LITERATÚRA

- [1] HUSSERL, E.: Philosophie der Arithmetik. I. Psychologische und logische Untersuchungen. Halle, Pfeffer 1891 (Husserliana XII, 1970).
- [2] HUSSERL, E.: Logische Untersuchungen. 2 zv., Halle, M. Niemeyer 1900-1901. 2. preprac. vyd. 1913 (Husserliana XVIII, XIX, XX, 1975).

---

²¹ Spinoza, ako je známe, ovplyvnil tak francúzsky materializmus 18. stor., ako aj nemecký idealizmus 19. stor.

- [3] HUSSERL, E.: Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie. Eine Einleitung in die phänomenologische Philosophie. Belehrad 1936 (Husserliana VI, 1962, 2. vyd. 1976). Čes. preklad O. Kubu *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie. Úvod do fenomenologické filosofie*. Praha, Academia 1972.
- [4] HUSSERL, E.: Méditations cartésiennes. Introduction á la phénoménologie. Paríž, A. Colin 1931 (Husserliana I, 2. vyd., 1973). Český preklad M. Bayerovej *Kartéziánské meditace*. Praha, Svoboda 1968.
- [5] HEIDEGGER, M.: Sein und Zeit. 1927 (12. vyd. Tübingen 1972).
- [6] HUSSERL, G.: Der Rechtsgegenstand. Rechtslogische Studien zu einer Theorie des Eigentums. Berlín, J. Springer 1933.
- [7] HUSSERL, G.: Recht und Zeit. Fünf rechtsphilosophische Essays. Frankfurt n. Mohanom, V. Klostermann 1955.
- [8] Recht und Welt. Rechtsphilosophische Abhandlungen. Frankfurt n. Mohanom, V. Klostermann 1964.
- [9] REINACH, A.: Die apriorischen Grundlagen des bürgerlichen Rechtes. Halle, M. Niemeyer 1913.

NAŠI AUTORI

TOMÁŠ HAUER, Vysoká škola báňská, Katedra společenských věd, Tř. 17. listopadu, 708 33 Ostrava – Poruba, ČR; JÁN LETZ, Fakulta humanitných vied VŠPg, 949 01 Nitra, SR; PETER KRCHNÁK, Katedra spoločenských vied, Fakulta ekológie TU, Masarykova 24, 960 53 Zvolen, SR; VLASTIMIL HÁLA, Nad Manovkou 333/19, 160 00 Praha 6 – Ruzyně, ČR; †MERAB MAMARDAŠVILI; JOZEF SIVÁK, Filozofický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, SR; MARTA B. ZÁGORŠEKOVÁ, Filozofický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, SR; VLADIMÍR SKALSKÝ Jr., Palkovičova 15, 821 08 Bratislava, SR; FRANTIŠEK MIHINA, Katedra filozofie FF v Prešove, U P. J. Š. v Košiciach, 17. novembra 1, 080 78 Prešov SR; DUŠAN GÁLIK, Filozofický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, SR; VOJTECH FILKORN, Filozofický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, SR.

MONITOR

Filozofia v týždeníku VÝBER

Na okraji priepasti (A. Solženicyn o ruskom nacionalizme, inteligencii, politike, etike a spoločenskom pokroku). 1993, č. 46.

Idea česko-slovenskej štátnosti a slovenský štátoprávny program (D. Kováč na vedeckej konferencii Nahodilost, nebo logika dějin). 1993, č. 47.

Posledné zjavené náboženstvo chce dobyť svet. Korán má odpoveď na všetko. 1993, č. 48.